

Turkish elements in narativs of Georgians (klarjuli) And Laz language

Lile Tandilava

Associate professor
Batumi Shota Rustaveli State University
Department of Oriental Studies
Georgia, Batumi
lile.tandilava@bsu.edu.ge

Abstract

Two indigenous corners of Georgia Klarjeti and Lazati-stayed beyond the boundaries of the Motherland of Georgia. Locals found themselves inside of other state. However, they learned their language and became bilingual. At home they speak Georgian - outside in Turkish. Centuries have passed but both sides continue to speak on their own native Georgian language. With this standing, today they preserve the spoken language in which Georgians are proud of them. These two dialects encountered many problems in the parallel mode of the use of the two languages, Georgian and the Laz language get Turkish elements, which have led to the distortion of the language in the dialects, and the language structure embodies the borrowing language in its language mold.

Our research finds that both dialects have either common borrowed vocabulary from Turkish as different from itself.

Keywords: Georgians (klarjuli) and Laz language.

თურქული ელემენტები ლაზურ და კლარჯულ მეტყველებაში

ლილე თანდილავა

ასოცირებული პროფესორი
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
აღმოსავლეთმცოდნეობის დეპარტამენტი
საქართველო, ბათუმი
lile.tandilava@bsu.edu.ge

აბსტრაქტი

თურქეთის ტერიტორიაზე ართვინის ვილაეთსა და შავიზღვის სანაპირო ზოლში მცხოვრები ლაზები და ქართველები ქართული მეცნიერული კვლევის ობიექტი ხშირად ხდება.

ეს რეგიონი მჭიდროდ არის დასახლებული ძირძველი ქართველებითა და ლაზური მოსახლეობით. მათ დღემდე შემოინახეს მათი ენა და ტრადიციები. ისინი ისტორიული ბედის წერის შედეგად თურქეთის რესპუბლიკის საზღვრებში აღმოჩნდნენ, რამაც გამოიწვია საკომუნიკაციო ორი ენის გამოყენება - თურქულის, როგორც ამ ქვეყნის სახელმწიფო ენისა და ასევე ქართულისა და ლაზურის, როგორც მშობლიურის.

საკვანძო სიტყვები: ლაზურ და კლარჯულ მეტყველება.

მსჯელობა

თურქეთის ტერიტორიაზე ართვინის ვილაეთსა და შავიზღვის სანაპირო ზოლში მცხოვრები ლაზები და ქართველები ქართული მეცნიერული კვლევის ობიექტი ხშირად ხდება.

ეს რეგიონი მჭიდროდ არის დასახლებული ძირძველი ქართველებითა და ლაზური მოსახლეობით. მათ დღემდე შემოინახეს მათი ენა და ტრადიციები. ისინი ისტორიული ბედის წერის შედეგად თურქეთის რესპუბლიკის საზღვრებში აღმოჩნდნენ, რამაც გამოიწვია საკომუნიკაციო ორი ენის გამოყენება - თურქულის, როგორც ამ ქვეყნის სახელმწიფო ენისა და ასევე ქართულისა და ლაზურის, როგორც მშობლიურის.

მეცნიერები ჭოროხის აუზში მცხოვრები ნაწილი ქართველების ქართულს კლარჯულს უწოდებენ, გამომდინარე ამ რეგიონის ძველი ქართული სახელწოდებიდან - კლარჯეთი. ხანგრძლივი თანაცხოვრება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიზეზია ენობრივი ასიმილაციისა, რომელსაც ვერც კლარჯულმა აუარა გვერდი და ვერც ლაზურმა, ისინი სავსეა თურქული ლექსიკური ელემენტებით. გასათვალისწინებელია ის ფაქტორიც, რომ ნასესხობა მოხდა ძველი თურქული ენიდან - ოსმალურიდან, რომელმაც შემდგომში ფონეტიკური ცვლილებები თანამედროვე თურქული ენის ზეგავლენით განიცადა. მაგრამ ნასესხობათა სერია შეუჩერებელი პროცესია და ის მიმდინარეობს მუდამ. ამის ძირითადი მიზეზი მშობლიური ენის პასიურ ფაზაში გადასვლამ და თურქული ენის აქტივობამ გამოიწვია.

შესწავლილი მასალიდან გამომდინარე შემიძლია გამოვეყოს სამი ძირითადი ჯგუფი შემდეგნაირი სახეცვლილი ასპექტებით: სიტყვები, რომლებიც შეითვისა კლარჯულმა, ქართულმა და ლაზურმა და მიიღო ისინი სრულყოფილად დაუცვლელად:

- ათმაჯა - atmaca - მიმინო (ლაზ. კლარჯ.)
- ბათმანი - batman - კოკა, საწყაო (ლაზ. კლარჯ.)
- ბეთერი - beter - უარესი (ლაზ. კლარჯ.)
- მეზერი - mezer - საფლავი (ლაზ. კლარჯ.)
- ომუზი - omuz - მხარი (ლაზ. კლარჯ.)

არქადაში - arkada - ამხანაგი (ლაზ. კლარჯ.)
დედე - dede - ბაბუა (ლაზ. კლარჯ.)
დესტანი - destan - ლექსი, პოემა (ლაზ. კლარჯ.)
დუმანი - duman - კვამლი, ნისლი (ლაზ. კლარჯ.)
ელმა - elma - ვაშლი (ლაზ. კლარჯ.)
ზამანი - zaman - დრო (ლაზ. კლარჯ.)
ზენგინი - zengin - მდიდარი (ლაზ. კლარჯ.)
დომუზი - domuz - ღორი (ლაზ. კლარჯ.)
დიზგინი - dizgin - აღვირი (ლაზ. კლარჯ.)
სიტყვები, რომლებმაც განიცადეს რიგი ფონეტიკური ცვლილებები კლარჯულსა და ლაზურში:
თურქული თავკიდური k/ქ გადმოდის კლარჯულში როგორც ხ:
ახშამი - akşam-სადამო.
თურქული თავკიდური k/ქ გადმოდის ლაზურში როგორც კ/ქ:
აკშამი/აქშამი - akşam-სადამო.
ბოლო კიდური k/ქ თურქულში ხმოვნის დართვისას მჟღერდება, კლარჯულში და ლაზურში შემოვიდა უკვე გამჟღერებული ფორმით - k>ღ:
ბაჯანადი - bacanak- ქვისლი. (ლაზ. კლარჯ.)
გელინლუდი - gelinlik- საპატარძლო სამოსი. (ლაზ. კლარჯ.)
თურქული t გამჟღერდა კლარჯულში და გადმოვიდა გამჟღერებული ფორმით t>დ :
დერდლი - dertli - დარდიანი, დაღონებული. (კლარჯ.)
თურქული t ლაზურმა მიიღო t>თ:
დერთლი - dertli - დარდიანი, დაღონებული. (ლაზ.)
გვაქვს აგრეთვე ნაწილობრივი გამჟღერება კლარჯულსა და ლაზურში k>გ დაარა ღ:
დირეგი - direk - დედაბოძი. (ლაზ. კლარჯ.)
თურქული ხმოვანი u კლარჯულში ჩაანაცვლა ი ხმოვანმა:
კომში - komşu - მეზობელი. (კლარჯ.)
თურქული ხმოვანი u ლაზურში გადმოდის - ი ხმოვნით :
კომში - komşu - მეზობელი. (ლაზური.) გვაქვს საინტერესო ფორმა მოცემული მაგალითის, რომელსაც ხმარობენ ხოფურის ლაზურ დიალექტში:

კონქში - komşu - მეზობელი. (ლაზური.)

გვაქვს მეტათეზისის შემთხვევებიც, r და l მონაცვლეობა კლარჯულსა და ლაზურში შევიდა ლ და რ სახით:

ლექერი - reçel - მურაბა. (ლაზ. კლარჯ.)

კლარჯულში არა რსებული f შეიცვალა ქართული ფ ბგერით. მაგრამ ლაზურმა ის მიიღო სახე უცვლელი, რადგან ლაზურში მოიპოვება ქ ასობგერა.

დეფთერი - defter - რვეული. (კლარჯ.)

დექთერი - defter - რვეული. (ლაზ.)

ანალოგიურია ფაკირი - fakır დაფუხარა - fukara. (კლარჯ.)

ლაზურში ფაკირი - fakır დაფუკარა - fukara. (ლაზ.)

თურქული თავკიდური k გადადის კლარჯულში ყ-ში და ლაზურში მკვეთრ კ-ში.

ყალე/კალე - kale - ციხე (კლარჯ. ლაზ.)

ყანთარი/კანთარი - kantar - სასწორი (კლარჯ. ლაზ.)

ყაინანა/კაინან - kainana - დედამთილი (კლარჯ. ლაზ.)

ყურბეთი/კურბეთი - gurbet - უცხოეთი (კლარჯ. ლაზ.)

ყირმიზი/კირმიზი - kırmızı -წითელი (კლარჯ. ლაზ.)

სიტყვები, რომლებიც მოირგო კლარჯულმა ქართული სუფიქსებით . აქ კლარჯულმა ვერ მოახერხა ქართული ლექსიკური მნიშვნელობის თარგმნა, სამაგიეროდ მან მოახერხა მთლიანად მოერგო რიგი ლექსიკური ერთეულებისათვის ტიპიური ქართული სუფიქსები. ანალოგიური მაგალითებით სავსეა ლაზურიც. ეს ეხება ძირითადად სახელიდან ნაწარმოებ ზმნებს, კონკრეტულად სახელადი ნაწილი თურქულია, ხოლო აფიქსი და სუფიქსი ტიპიური ქართულია:

გა - თემიზ - ება /ო-თემიზ -უ - temiz-le-mek- დასუფთავება

გა - ყირმიზ - ება /ო-კირმიზ-უ - kırmızıolmak - გაწითლება

გა - ზორ - ება /ზორი ო-ხვენ-უ(დამხმ. ზმნა) - zor-la-mak- გართულება, გამძნელება

გა - ჰერს - ება/ ო-ჰერს-უ - hers-len-mek- გაბრაზებ

გა - ზენგინ - ება / ო-ზენგინ-უ - zenginolmak -გამდიდრება

გა - ფაქ - ება / ო- ფალ-უ - fak-la-mak - დასუფთავება

გა - დელ - ება / ო-დელ-უ - deli olmak - გაგიჟება, გადარევა.

მოცემული მაგალითებიდან ჩანს, რომ კლარჯულმა და ლაზურმა გადმოიღო ამ სიტყვების პირდაპირი მნიშვნელობა, გარდა ზმნისა: -გა - ფაქ - ება / pak-la-mak - დასუფთავება (pak - სპარსული სიტყვა ადა ნიშნავს სუფთას, la - არის სახელიდან ზმნის მაწარმოებელი სუფიქსია თურქულში,- mak კი საწყისი დროის მაწარმოებელი სუფიქსია), რომელსაც თურქულში სხვადასხვა სემანტიკა გააჩნია: დასუფთავება, გამართლება, გაწმენდა, მოკვლა. მოცემული ზმნის ყველა სემანტიკა შენარჩუნებულია ლაზურში, ხოლო კლარჯულმა გადმოიღო მხოლოდ ერთი - მოკვლა.

დასკვნა

მოყვანილ მაგალითებში ნათლად ჩანს სხვადასხვა ნიშნული სხვაობანი, კლარჯულმა და ლაზურმა მიიღო თითქმის ყველა ლექსიკური ერთეული მისთვის დამახასიათებელი ენობრივი ფენომენით, ზოგი ნაწილობრივ, ზოგიც კი მთლიანად მოაქცია თავის ენობრივ ყაიდაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ა. თანდილავა, „ლაზური ლექსიკონი“, თბილისი, 2013;
2. ლ. ჩლაიძე, „თურქულ - ქართული ლექსიკონი“, სტამბოლი, 1999;
3. M. Hengirmen, „Turkce grameri“, Ankara, 2004;
4. ი.ყიფშიძე, „ჭანური ტექსტები“. თბილისი, 1939.